

Fəttah XALIQZADƏ

sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, AMK-nın professoru

Ünvan: Yasamal r., Ə.Ələkbərov küç.7

E-mail: halikzade@mail.ru

AIDA HÜSEYNOVANIN MUSIQİ TƏDQIQATLARINDA BƏZİ METODOLOJİ MƏSƏLƏLƏR

Mən Azərbaycan musiqisi haqqında Amerika kitabını tamamlamaq üçün hələ doğru-dürüst metodologiyanı işləməli idim.

A.Hüseynova (17; p.XIX)

***Xülasə:** Müasir Azərbaycan musiqişünaslıq elminin ən layiqli nümayəndələrindən biri olmuş sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Aida Hüseynova (1964-2022) böyük elmi potensialı və parlaq nailiyyətləri ilə seçilib-sayılan mütəxəssislərimizdən biri idi. Musiqişünas, pianoçu və pedaqoq doğma Vətəndən başqa ABŞ kimi qüdrətli ölkədə uğurlu fəaliyyət göstərmiş, güclü elmi təfəkkürünü, əsərlərinin yeni və bənzərsiz metodoloji bazasını işləyib hazırlamışdır. Hazırkı məqalədə araşdırılan elmi metodologiya mövzusu A.Hüseynova yaradıcılığının zirvəsi olan “Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera” adlı sanballı monoqrafiyası təmsalında öyrənilir. Yeni metodologiyanın formalaşmasını izləmək məqsədi ilə sözü gedən kitabda müəllifin öz şərhlərindən geniş istifadə olunmuş, alimin digər elmi əsərlərinə də imkan daxilində müraciət edilmişdir. İki musiqi elminin – musiqişünaslıqla etnomusiqişünaslığın vəhdətindən ibarət olan bu metodologiyanın formalaşması prosesi və əsl mahiyyətini aşkar edən cəhətlər məqalənin iki hissəsində nəzərdən keçirilmişdir.*

***Açar sözlər:** musiqişünaslıq, etnomusiqişünaslıq, muğam, opera, bəstəkarlıq sənəti, Şərq və Qərb musiqisinin sintezi, dünya musiqisi, metodologiya, ənənə.*

Giriş. Müasir Azərbaycan musiqişünaslıq elminin ən layiqli nümayəndələrindən biri olmuş professor Aida Hüseynova (1964-2022) fərdi elmi üslubu və parlaq nailiyyətləri ilə beynəlxalq aləmdə nüfuz qazanmışdır. Musiqişünaslıq və piano ifaçılığı ixtisasları üzrə mükəmməl təhsil alması, doğma Vətəninədən başqa ABŞ kimi qüdrətli ölkədə uğurlu elmi-pedaqoji fəaliyyəti, nadir çalışqanlığı və fitri istedadı onun elmi uğurlarını müəyyən etmişdir. O, bütün yaradıcılığı boyu gənclik eşiqlə yazıb-yaratmış, daima öz biliklərini zənginləşdirmiş, elmi metod və üsulları daha da təkmilləşdirməyə səy göstərmişdir. Hazırkı məqalə görkəmli musiqişünas-alimin “Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera” monoqrafiyasında tətbiq edilmiş əsas metodoloji məsələlərə həsr olunmuşdur.

Bütün həyat və yaradıcılığı demək olar ki, onun zirvə əsəri olan həmin kitaba istiqamətlənmişdi. A.Hüseynovanın mənalı ömrünün başlıca missiyası bu əsərdə

özünün ən qabarıq ifadəsini tapdı. Kitab Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniyanın nüfuzlu elmi jurnallarında müsbət rəylər almış (L.Hüseynova, Yanoş Şipoş, Ceyms Teylor, İna Naroditskaya, Anna Oldfield və b.) və xarici universitetlərin tədris prosesində tez-tez istifadə olunmaqdadır. Bundan başqa musiqişünasın meydana gətirdiyi iki mühazirələr kursu (“İpək yolunun musiqisi” və “Şərq və Qərb musiqisinin qovuşması” və eləcə də “Azərbaycanın mədəniyyəti və musiqisi” və “Qırğızistanın mədəniyyəti və musiqisi” adlı DVD layihələri də bu məqalənin mövzusu baxımından diqqətə layiqdir və gələcəkdə onlar da əldə olunub araşdırılmalıdır.

O, bir musiqişünas kimi artıq Vətəndə yaşadığı gənclik illərində yetişmişdisə, xaricdə çalışdığı müddət ərzində elmi səviyyəsini və səriştəsini daha da artırdı. A.Hüseynova elmi aparatına ABŞ-da inkişaf etmiş olan etnomusiqişünaslığın yeni metod və yanaşmalarını da əlavə etmişdir. Yeni Dünyanın əlverişli mühitində həmin elmin böyük nailiyyətləri və dəyərli ideyalarından bacarıqla bəhrələnən musiqişünas elmi yaradıcılıqda özünün sanballı sözünü deyə bilmişdir. Musiqişünas-alimin 5 kitabı və 200 məqaləsi işıq üzü görmüşdür.

Xatırlatmaq istərdik ki, A.Hüseynova ABŞ-ın bir sıra universitetlərində çalışmış, İndiana Universitetində fəaliyyəti daha çox və məhsuldar olmuşdur. O, Azərbaycan musiqisini Universitetinin Beynəlxalq Vokal Ansamblı ilə ifa edib lentə yazdırmış, Mərkəzi Asiya ilə bağlı bir sıra layihələri işləmiş, ən başlıcası isə Azərbaycan musiqisinə kənardan nəzər salıb ona qarşı əvvəlki münasibətini yenidən mənalandıra bilmişdir. Görüşdüyü etnomusiqişünas və musiqi nəzəriyyəçisi Levin Rovel onun kitab yazmaq niyyətini dəstəkləmiş, başda Yo-Yo-Ma olmaqla İpək Yolu ansamblının üzvləri öz müsbət rəylərini bildirmişlər.

Aida Hüseynovanın yaradıcılıq yoluna bir nəzər

Musiqişünasın formalaşması

Musiqişünas-alimin yetkin yaradıcılıq dövründə elmi metodologiyanın əhəmiyyətli təkamülünü daha yaxşı anlamaq üçün onun həyat və yaradıcılıq yolunun ən önəmli məqamlarına qısaca da olsa, nəzər salmaq lazımdır.

O, 1964-cü ildə Bakıda əsl ziyalı ailəsində dünyaya gəlmişdir. Bülbül adına orta ixtisas məktəbində, sonra da Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında (indiki Bakı Musiqi Akademiyasında) iki ixtisas üzrə təhsil almış (musiqişünaslıq və fortepiano) və 1987-ci ildə həmin təhsil ocağını fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Çox keçmədən, 1992-ci ildə A.Hüseynova Müslüm Maqomayevin həyat və yaradıcılığı mövzusunda yazdığı dissertasiyanı Leninqradın məşhur Elmi-tədqiqat Teatr, Musiqi və Kino İnstitutunda müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir.

Doğulub boya-başa çatdığı ailədə və oxuduğu təhsil ocaqlarında xalq musiqi ruhunda tərbiyə almış istedadlı musiqiçi məlum səbəblərdən etnomusiqişünaslıq məktəbi keçməmişdi – 1980-ci illərdə Azərbaycanda bu ixtisas hələ tədris olunmurdu. 1990-cı illərin sonunda Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında (keçmiş Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında) yeni bir ixtisas kursu açıldıqda isə A.Hüseynova artıq məzun idi.

Musiqi Akademiyasının məzunu A.Hüseynova geniş beynəlxalq miqyasda çıxmış nadir mütəxəssislərimizdən biri oldu. Uzun müddət ABŞ-da yaşayıb-yaratmış, dünya elminin yüksək tələblərinə cavab vermiş və doğma musiqi mədəniyyətinə həmişə sədaqətlə, var gücü ilə xidmət etmişdi. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılıq uğurlarının təməlinə dayanan Şərqi-Qərbi musiqi sinkretizmi kitabın əsas mövzusu təşkil edir. Musiqi elmimizin gələcək inkişaf yoluna işıq salan gözəl əsərləri və təkrrarsız elmi-metodoloji aparatı hazırda mütəxəssislər tərəfindən tədqiq olunmalı, ardıcılıqları və gənc kadrlar üçün bir nümunə kimi göstərilməlidir.

Tədqiqatçı-alim Azərbaycan musiqinin etnik mənsubiyyətini aydınlaşdırmaq vəzifəsi ilə əlaqədar şifahi ənənəli xalq və peşəkar musiqi janrlarına, xüsusilə də onların bəstəkarlıq sənətinə təsirlərinə diqqətlə yanaşmış, musiqi sintezinin müxtəlif formalarını öyrənmiş (məsələn, muğam operası, simfonik muğamlar, caz-muğam), sənətin tarixi məsələlərinə də yeni elmin prizmasından yanaşmışdır. A.Hüseynovanın 2016-cı ildə ABŞ-da ingiliscə nəşr olunmuş “*Azərbaycan musiqisi: muğamdan operayadək*” monoqrafiyasında tətbiq etdiyi metodologiya tədriçən formalaşmışdı. Məsələni incələmək üçün müəllifin elmi yaradıcılıq fəaliyyəti ilə tanış olaq.

Musiqişünasın otuz beş il davam etmiş elmi yaradıcılıq fəaliyyətini iki mərhələyə ayırmaq olar. Erkən dövr (1987-2000); Yetkinlik dövrü (2000-2022). Bu dövrlər arasında kəskin sədd çəkmək olmasa da, metodoloji cəhətdən onlar bir-birindən açıq-aşkar şəkildə fərqlənir. Müəllif hər iki dövrdə eyni mövzulara sadıq qalmış və peşəkarlığını daim püxtələşdirmişdir. Nəticədə musiqişünas-alimin istedad və məharəti özünü daha parlaq şəkildə büruzə vermiş oldu.

Müəllif kitabın “*Acknowledgement*” bölməsində ilk növbədə Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının professorlarına – E.Nəzirova (1928-2014), F.Bəddəlbəyli, Ü.İmanova, N.Rəhimovaya öz təşəkkürlərini ifadə etmiş, beynəlxalq miqyasda tanınmış görkəmli pianoçu professor F.Bəddəlbəylinin dəyərli bir ideyası barədə yazmışdır: “Özündə Şərqi və Qərbdən gələn bir çox mədəniyyət enerjisini birləşdirən bir musiqiçi kimi o, tədqiqatının nəinki ABŞ-da, eləcə də Azərbaycanda elm dünyasına mühüm bir töhfə olduğunu bildirmişdi” [17; s. XIX].

2002-ci ilə aid olan seçilmiş əsərlərinin Siyahısı – *Aida Hüseynova. Selected Publications* [22] – müəllifdən bizlərə yadigar qalan və elmi yaradıcılığının əsasən ilk mərhələsinə işıq salan qiymətli sənəddir. Sənəddən məlum olduğu kimi, musiqişünas elmi yaradıcılığa böyük həvəs və cəsarətlə başlamış, Avropa tipli Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbini və ifaçılıq sənətini ciddi şəkildə tədqiq və təbliğ etmişdir. Bu mərhələdə yazılmış əsərlərə “Musiqi səmimiyyəti məbədi” [4], “*Муслим Магомаев. Оперное творчество*” [12], “Fərhad Bəddəlbəyli. Məqalələr və müsahibələr” [6] kimi kitablar, bir çox məqalələr daxildir: “*К проблеме становления азербайджанского композиторского стиля в творчестве Узейра Гаджибекова и Муслима Магомаева*”, (Üzeyir Hacıbəyov və Müslüm Maqomayevin yaradıcılığında Azərbaycan bəstəkarlıq üslubunun təşəkkülü

probleminə dair) [11], “*The 20th Century Azerbaijani Musical Theatre: Synthesis of the East and West Traditions*” – XX əsr Azərbaycan musiqili teatri. Şərq və Qərb ənənələrinin sintezi” [18], “*The Heart of the Tenth Symphony*” (“Onuncu simfoniyanın özəyi”) [19].

Bizə elə gəlir ki, siyahıda sadalanan bəzi əsərlərin yeni metod və üsulları daha sonra – elmi yaradıcılığının növbəti mərhələsində tam təsdiqini tapacaqdı. Buna baxmayaraq, seçilmiş əsərləri siyahısında Amerikada meydana gəlmiş əsərlərin yer alması onun yeni elmi mühitə uyğunlaşmasını göstərir. Təəssüf ki, yetkinlik dövrünə aid digər əsərlərindən bəziləri haqqında məlumatımız olsa da, əksər yazıları əlimizdə yoxdur və bu barədə müəyyən biliklərimiz dolayı yollarla əldə olunmuşdur.

Beləliklə, A. Hüseynova doğma Vətəninə əsl musiqişünaslıq təhsili alaraq, yaradıcılığa Azərbaycan milli bəstəkarlıq məktəbinin tədqiqatı ilə başlamışdısa, ABŞ-da çalışdığı illər ərzində eyni tədqiqat obyektinin elmi aparatına müəyyən təmayülləri də əlavə etmişdir. Belə bir inkişaf yalnız musiqişünasın özü üçün deyil, hesab edirik ki, bütün Azərbaycanın milli musiqi elmi üçün də əhəmiyyətli olmalıdır. Sözsüz ki, müəllifin elmi nailiyyətini onun həm əvvəlki kitab və məqalələri ilə müqayisə etmək, həm də Azərbaycan etnomusiqişünaslığının təşəkkülü və inkişafı kontekstində öyrənmək lazım gəlir.

Musiqişünasın elmi dünyagörüşündəki dəyişiklik artıq Amerikaya etdiyi ilk səfərlərində (2000 və 2001) yazılmış əsərlərində hiss olunur. Məsələn yeni metodologiyaya keçidin əlamətləri XXI əsrin lap başlanğıcında, 2002-ci ildə yazdığı bir məqaləsində (“*Azerbaijani mugam opera: Challenge of the East*” – Azərbaycan muğam operası: Şərqdən bir çağırış) belə ifadə edilmişdi: “*Dramaturgical and stylistic features of mugham opera are considered in the historical and cultural context, helping to contextualize this phenomenon as the synthesis of two completely different music and culture traditions*”. “Muğam operasının dramaturji və üslubi əlamətləri tarixi və mədəni kontekstdə nəzərdən keçirilmiş və bu fenomeni tamamilə müxtəlif musiqi və mədəniyyət sistemlərinin sintezi kimi konseptuallaşdırmağa kömək edir” [16; s. 60].

Azərbaycan mədəniyyəti üçün həyati əhəmiyyət daşımış Qərb və Şərqlin sintezi digər qitələrin mütəxəssisləri üçün də maraq kəsb edir və musiqişünas onun təbliğində Qərbdə yarana metodlardan faydalanmışdır. Bizə elə gəlir ki, A. Hüseynova etnomusiqişünaslıq “dərslərini” həyatdan, özünün elmi və pedaqoji fəaliyyəti əsnasında almışdı. ABŞ-da bu elm sahəsinin coşqun inkişafı, humanitar və ictimai elm sahələrinə təsiri şəraitində gənc və istedadlı azərbaycanlı musiqişünas etnomusiqişünaslığın nüfuzunu hiss edib, ona doğru addımlar atmışdır.

Bəstəkarlıq sənətinin parlaq milli kökləri və tarixi müqəddəm şərtləri, sosial-mədəni amillərin təsir gücü etnomusiqişünaslığa aparıcı yollar kimi mühüm rol oynamış və tədqiqatçının maraqlarını həmin səmtə doğru çevirmişdi. Onun Ceykob Musiqi məktəbində (Jacobs Music School) oxuduğu yeni mühazirələr kursla-

rı da – “Qərb və Şərqi musiqi görüşləri” və “İpək yolunun musiqisi”, eləcə də Azərbaycan və Qırğızistan musiqi mədəniyyətlərinə həsr olunmuş DVD layihələri də, həmçinin birbaşa etnomusiqişünaslıqla bağlı idi. Əməkdaşlıq etdiyi bəstəkar, ifaçı və tədqiqatçıların fəaliyyəti də (Levin Rovel, Anna Olfield, İna Naro-ditskaya ilə, eləcə də Yeni dünyada konsert və ya mühazirələrlə çıxış etmiş həmvətənlərimizlə (məsələn, Çingiz Sadiqov, Alim Qasimov, Faiq Çələbi və b.) görüşləri və işbirliyi də ondan kifayət qədər səriştə tələb etmişdir.

Həmin etnomusiqişünaslar arasında üç nəhəngin adını xüsusi vurğulamaq lazımdır. Mərkəzi Asiya xalqları ənənəvi musiqisi üzrə birinci mütəxəssis Teodor Levinlə, ABŞ-da yaşayıb işləyən Rusiyalı etnomusiqişünas-alim professor İzaliy Zemtsovski ilə söhbətlərinə öz kitabında müəyyən yer ayırmışdır. Digər böyük alim Bruno Nettl ilə görüşməsi faktı olmasa da, onun Qərb-Şərq musiqi sinkretizmi barədə əsərlərinə istinad etmişdir [14].

“*Music of Azerbaijan: from Mugham to opera*” əsəri ilə yaxından tanışlıq onu deməyə əsas verir ki, müəllifin elm sahəsində irəliləməsi musiqişünaslıq və etnomusiqişünaslıq metodlarının uzlaşdırılması sayəsində mümkün olmuşdur. Buna görə də təqdim olunan məqalədə həmin fikri əsaslandırmağa səy göstərmişdir.

Yeni metodologiyanın müjdələri. A.Hüseynovanın tədqiqatlarına etnomusiqişünaslıq təmayüllərini axtarmaq Azərbaycan elmi nöqtəyi-nəzərdən bir qədər gözlənilməz olsa da, tamamilə mümkün və perspektivlidir. Əlbəttə, biz tədqiqatçı-alimi şifahi ənənəli Azərbaycan xalq və professional musiqisinin bilicisi və tədqiqatçısı kimi təqdim etmək fikrində deyilik. Eyni zamanda Azərbaycanda sözü gedən elmin araşdırılmayan mövzu və sahələrini A.Hüseynova Qərbin etnomusiqişünaslıq fikrində dolaşan, lakin hələ çox yayılmamış yeni perspektivlərində necə deyirlər, görüb-götürmüşdü. Onu etnomusiqişünaslığa bağlayan ilk mühüm amil Azərbaycan bəstəkarlıq sənətində milli köklərin araşdırılmasından başlamışdısa, sonradan yiyələndiyi metodlar bu və başqa məsələlərə, deyək ki, tarixi və müasir mövzulara da eyni mövqelərdən yanaşmağı şərtləndirmişdir.

Onu da demək lazımdır ki, Azərbaycan, Rusiya və Qərb dünyasının etnomusiqişünaslığında işlənmiş başlıca mövzular şifahi musiqiyə kökləndiyindən bəstəkarlıq sənətinin etnomüzikoloji məsələləri indiyə qədər bir qədər diqqətdən yayınmışdı. Belə ki, 1950-ci ildən indiyə qədər etnomusiqişünaslıq elmində, dünya və beynəlxalq elmi konfransları proqramlarında sözü gedən mövzu olsa-olsa müstəsna hallarda özünə yer almışdı. Beləliklə, kitabın əsas mövzusunun bu elm sahəsi üçün kifayət qədər yeni olduğunu söyləmək olar. Bəlkə də, özünün *tarixi missiyasını* (İ.Zemtsovski) yerinə yetirməli olan etnomusiqişünaslıq hələ bəstəkarlıq sənətindən daha çox şifahi musiqi formalarını öyrənməli idi?

Kitabın yazılması tarixi. Yeni metodologiyanın formalaşması prosesini izləmək üçün müəllifin yaradıcılıq yolundan başqa, kitabın yazılması tarixçəsini də bir qədər işıqlandırmaq lazımdır. Bizə məlum olan faktlar bu barədə müəyyən fi-

kir yürütməyə əsas verir. Bu da gələcəkdə yazıla biləcək daha ətraflı araşdırmalar üçün müəyyən hazırlıq ola bilər.

“Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera” adlı monoqrafiyasının əsas qayəsindən bəhs edən müəllif “Mən bu kitabı nə üçün yazdım?” sualına belə cavab vermişdi: *“Azerbaijan provides a quintessential case study in musical syncretism, but no English-language scholarly literature or research has discussed Azerbaijani musical syncretism in any depth. In general, scholars had been inclined to address Azerbaijani traditional music as the most ‘genuine’ music of Azerbaijani people, and scholars touched little upon the oeuvres of the national composers (...) Some studies of Azerbaijani composed music can be found that focus on Russian and Soviet music, but these sources ‘Azerbaijan’ section are far from comprehensive and accurate”* [17: pp. 5-6]. Azərbaycan musiqi sinkretizmi cəhətdən olay araşdırmasının əsl cövhərini təşkil edir, lakin [hələ] heç bir ingilisdilli elmi ədəbiyyat və ya tədqiqat Azərbaycan musiqi sinkretizmindən hər hansı bir dərinlikdə bəhs etməmişdir. Ümumiyyətlə, alimlər ənənəvi Azərbaycan musiqisinə Azərbaycan xalqının əsl – “həqiqi” musiqisi kimi müraciət etmiş və onlar milli bəstəkarların kəşflərinə az toxunmuşdurlar. (...) Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi üzrə tapıla bilən tədqiqatlar Rus və Sovet musiqisinə fokuslanmış, lakin bu mənbələrin “Azərbaycan” bölmələri əhatəli və dəqiq olmaqdan uzaqdır” [17: s. 5-6].

Bu məsələ ilə əlaqədar olaraq, belə bir cəhəti də vurğulamaq lazımdır ki, uzun müddət (ən azından XIX-XX əsrlər ərzində) müxtəlif qitələrdə yaşayan çox sayda qeyri-Avropa xalqlarının, o cümlədən Yaxın və Orta Şərqi Türkiyə, İran, Ərəb musiqi mədəniyyətləri yalnız müqayisəli musiqişünaslığın, ardınca da etnomusiqişünaslığın bir obyektini kimi baxılmışdır. Ötən əsrdə bu xalqların bəzilərinə, o cümlədən Azərbaycanda, milli bəstəkarlıq məktəbləri formalaşsa da, xaricdə məlumatın qıtlığı üzündən uzaq ölkələrinin alimləri bu musiqi mədəniyyətlərində yalnız şifahi ənənələrin inkişaf etdiyini zənn etmiş, böyük bəstəkarlarımızın yaradıcılığını öyrənməmiş ya da öyrənmək istəməmişdilər. Belə bir vəziyyətlə real şəkildə qarşılaşan A.Hüseynova, xalqının qeyrətli bir övladı kimi öz qarşısına böyük, ciddi və məsuliyyətli bir məqsəd qoymuş və öz istəyinə yüksək səviyyədə nail olmuşdur.

“Azərbaycan musiqisi: muğamdan operayadək” kitabının bir çox yüksək məziyyətlərini layiqincə qiymətləndirmək asan məsələ deyil. Əvvəla, milli bəstəkarlıq musiqisinin yüzillik ərzində keçdiyi böyük inkişaf yolunu əks etdirən bu kitabı “milli musiqinin ensiklopediyası” da adlandırmaq olardı (L.Hüseynova). İkincisi, nəzərdən keçirilən çox sayda bəstəkarların yaradıcılıq irsi üslubi təhlillərlə yanaşı, arqumentləndirilmiş və obyektiv bədii-estetik qiymətini tapmışdır. Azərbaycan musiqişünasının dərinindən mənimsədiyi nəhəng bir tədqiqat obyektini dəfələrlə kənardan seyr etmək imkanı da olmuş və nəticədə onun ərsəyə gətirdiyi kitab qərblilərin də elmi maraqlarına cavab verə bilmişdir.

Kitabın yazılması uzun zaman müddəti və böyük yaradıcılıq əməyi tələb etmişdir. Aida Hüseynova bizimlə etdiyi bir söhbətində “Azərbaycan musiqisi: muğamdan operayadək” kitabı üzərində uzun müddət işlədiyini və bunun üçün çox çalışdığını qısaca etiraf etmişdi. Şah əsərinin ilkin şəkildə təsəvvür etdiyindən xeyli fərqlənməsi barədə isə monoqrafiyada aşağıdakı açıqlama vermişdir: “*The book in its present form is significantly different from what it was twelve years ago when I began writing on it*”. “Bu kitabın hazırkı forması on iki il əvvəl üzərində işləməyə başladığım [formadan] xeyli fərqlidir” [17: s. XIX].

Əlbəttə, illər ərzində aparılmış gərgin əmək dəyərli bir kitabın meydana gəlməsi ilə nəticələndiyi kimi, müəllifin özünü də dəyişməli idi: “*As I was going through this process, I was constantly changing as a musician, scholar and individual*”. “Mən bu prosesdən keçib gedərkən bir musiqiçi, alim və fərd kimi daima dəyişirdim” [17; p. XIX]. Kitabın son versiyasının məzmununa həm Amerikada yaşadığı illərin təcrübəsi, həm də ölkənin ictimai və elmi abı-havası da təsir göstərmişdir.

Müəllif əvvəllər kifayət qədər tam mənimsədiyi zəngin musiqi materiallarına qarşı yeni metodologiyanın tətbiq edilməsi zərurətini qeyd edir. (...) *for me, coming from Azerbaijan and writing a book for an American press, this process has entailed many additional challenges. I knew the object of my research in all respects and envisioned the general concept of my book, but I had to develop the right methodology to complete my “American book about Azerbaijani music”*. Azərbaycandan gələn və Amerika mətbuatı üçün kitab yazan birisi üçün bu proses əlavə tələblər irəli sürürdü. Mən tədqiqat obyektimin bütün cəhətlərini bilir, kitabımın ümumi konseptini aydın görürdüm, Lakin “Azərbaycan musiqisi haqqında Amerika kitabını” tamamlamaq üçün hələ doğru-dürüst metodologiyanı işləməli idim” [17: s. XIX].

Bir tədqiqatçı kimi müəllifin elmi təfəkkürünün necə təkamül etdiyini təsəvvür etmək üçün bu yolun hansı məkandan başlanması da məlumdur. Müəllif bu barədə də elə həmin kitabında qısa açıqlama vermişdir. “*The very idea of my study Azerbaijani music in the light of encounters between East and West emerged in Baku, under the roof of the Baku Music Academy, my alma mater*”. “Şərqlə Qərbin qarşılaşması işığında Azərbaycan musiqisininin tədqiqı ideyası Bakıda, mənim doğma təhsil ocağım olan Bakı Musiqi Akademiyası daxilində meydana gəlmişdir” [17; s. XIX].

Kitabın mətni, müəllifin də yazdığı kimi, 2011-ci ildə əsasən tamamlansa da, az sonra 2012-ci ildə onun qatılacağı yeni bir layihəni daxil etmək arzusu da meydana gəlmiş və bütün texniki işlərin icrası (şəkil və not misallarının daxil edilməsi, biblioqrafiyanın tərtibi, indeksasiya, eləcə də saytın – *Ethnomusicology Multimedia Series Preface* yerli-yerində göstərilməsi) şübhəsiz az vaxt almamışdı. A.Hüseynova “Amerikanın səsi” televiziya kanalının müxbiri ilə müsahibəsinə verdiyi bir açıqlamasına görə, son elmi məhsul 2014-cü ildə nəşriyyata təqdim

edilmiş, müsbət rəyləri aldıqdan sonra nəhayət, 2016-cı ildə musiqi elmimizin və mədəniyyətimizin tarixinə dəyərli bir töhfə olaraq, işıq üzü görmüşdür.

Beləliklə, “*Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera*” kitabının nəzərdən keçirilməsi bizi aşağıdakı qənaətə gətirir. Azərbaycan musiqişünaslığının açıq-aydın möhürünü daşıyan bu əsər Ü. Hacıbəylinin Şərq və Qərb musiqisinin sintezi haqqında musiqi-nəzəri, tarixi və estetik baxışlarını müasir elmi paradigmalarda əsaslandıraraq aşkar edir və bəstəkarın yaradıcılığı ilə tam təsdiq olunur. Belə olan təqdirdə “Böyük dəyişikliklərin mahiyyəti nədən ibarət olmuşdur?” – deyə sual ortaya çıxır. Başqa sözlə, yaşadığı yeni ölkənin ictimai-mədəni, elmi mühiti və təhsil sistemi müəllifin elmi dünyagörüşünə, baxışlarına necə təsir etmişdir? Yuxarıda qısaca qeyd etdiyimiz etnomüzikoloji səmtini və onun nəticələrini daha geniş şəkildə araşdırmağa çalışaq.

Yeni metodologiyanın mühüm tərkib hissəsi

Nədən etnomusiqişünaslıq?

Nisbətən yeni olan etnomusiqişünaslıq elmi ilə klassik Avropa musiqişünaslığını bir-birindən ayırd etmək üçün çox vaxt onların fərqli tədqiqat obyektlərini önə çəkirlər. Birincisi şifahi ənənəli musiqi növlərinin tədqiqi ilə məşğul olursa, digəri yazılı ənənəli klassik Avropa bəstəkarlıq sənətini və oxşar tipli qeyri-Avropa musiqisini öyrənir. Bəs onda nə üçün bütün yaradıcılığı boyu Azərbaycan bəstəkarlıq sənətini tədqiq etmiş musiqişünas-alimi etnomusiqişünaslıq metodları da özünə cəlb etmişdir. A.Hüseynovanın monoqrafiyasında bir tərkib hissəsinin (musiqişünaslığın) əhəmiyyətini sübut etməyə ehtiyac yoxdursa, metodologiyada etnomusiqişünaslığın iştirak etməsi qeyri-adi və gözlənilməz görünə bilər: Nədən etnomusiqişünaslıq?

Etnomusiqişünaslığa aparan yollar müxtəlifdir. Çoxları bu yola folklorşünaslıqdan başlasalar da, onların heç də hamısı öz məqsədlərinə tam nail ola bilmirlər. Kimi bu sahəyə muğam tədqiqatlarından gəlmiş (Faiq Çələbi), kimi sənətşünaslıqdan (Kurt Zaks), kimi də muzeyşünaslıqdan. Aralarında saz tədqiqatçılarını da göstərmək olar, (T.Məmmədov), caz mütəxəssislərini də (Paul F.Berliner).

Yuxarıda deyildiyi kimi, A.Hüseynovanı etnomusiqişünaslığa cəlb edən ən başlıca amil Şərq-Qərb musiqi sintezinə nail olmuş Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini araşdırıb dünyaya bəyan etmək idi. Metodologiyanın yeni tərkib hissəsi özünü əsasən 3 istiqamətdə büruzə verir: 1) dünyanın rəngarəng musiqi mədəniyyətləri şəbəkəsində meydana gəlmiş *müxtəlif tipli qarşılıqlı münasibətləri* və ilk növbədə *Şərq-Qərb sinkretizmini* öyrənmək; 2) *milli etnomusiqişünaslıqda tədqiqat sahələrini dövrün təmayüllərinə uyğun olaraq genişləndirmək*; 3) *tarixi etnomusiqişünaslıq məsələləri*. Onun bir fikri yeni baxışlara yiyələnməsi baxımından olduqca səciyyəvidir. Üzeyir Hacıbəylinin etnomusiqişünaslıq fəaliyyəti və konsepsiyası bir sıra alimlərimiz tərəfindən tədqiq edilsə də (T.Kərimova, H.Adıgözəlzadə, F.Çələbi, F.Xalıqzadə və s.), “Hacıbəyli Azərbaycan etnomusiqişünaslıq elminin banisidir” müddəası məhz A.Hüseynova tərəfindən onun yaradıcılıq işləri

ilə əlaqələndirilmişdir: *“Hajibeyli’s merits as the founder of Azerbaijani national ethnomusicology were directly related to his creative work”* “Hacıbəylinin Azərbaycan milli etnomusiqişünaslığın banisi kimi ləyaqəti birbaşa onun yaradıcılıq işi ilə bağlı idi” [17 s. 70]. Biz bəstəkarın elmi və musiqi yaradıcılığına publisistika kimi dəyərləndirilən məqalələrini, onların həm musiqi, həm də kulturoloji cəhətlərini də əlavə edərdik.

Özünün elmi tədqiqatlarında baş vermiş dönüşə görə A.Hüseynova T.Levinə xüsusi minnətdarlığını bildirir. *“I always treasure that special moment during Silk Way Ensemble’s residence at Harvard University in 2007 when I met Theodore Levin, an ethnomusicologist and expert on the music of Central Asia. I am indebted to Professor Levin for a true breakthrough in the development of my Project. In his capacity as senior project consultant of Agha Khan Music Initiative professor Levin invited me to be a part of a number of activities sponsored by that organization”* [17: p. 270]. Mən 2007-ci ildə İpək Yolu Ansamblının Harvard Universitetindəki iqamətgahında Mərkəzi Asiya musiqisi üzrə ekspert olan etnomusiqişünas Teodor Levinə gördüyüm xüsusi bir məqamı həmişə yüksək qiymətləndirirəm. Mən öz layihəmin inkişafında baş vermiş əsl dönüşə görə professor Levinə borcluyam (...) Professor Levin Ağa Xan Musiqi Təşəbbüsü layihəsinin böyük məsləhətçisi səlahiyyətində məni həmin təşkilatın sponsorluq etdiyi bir çox fəaliyyətlərin bir üzvü olmağa dəvət etdi [17: s. 270].

A.Hüseynova kitabı bitirər-bitirməz maraqlı təkliflər alırdı (təbii ki, söhbət hələ kitabın nəşrindən yox, mətnin tamamlanmasından gedir). *“I have just finished writing this book when Agha Khan Music Initiative (AKMI) invited me to participate in the residency program of of the Khronos Quartet and the Alim Gasimov Ensemble at the University of Californiya at Berkeley and Standford University in February 2012”*. “Mən kitabı yazmağı təzəcə bitirmişdim ki, Ağa Xan Musiqi Təşəbbüsü (AKMI) məni 2012-ci ilin fevralında Berklidəki Kaliforniya Universitetində və Standford Universitetində Kronos Kvarteti və Alim Qasimovun iqamətgah proqramında iştirak etməyə dəvət etdi” (17; s. 270). Beləliklə, tədqiqat metodunun əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsinə müəllifin professor T.Levinlə görüşü böyük təsir göstərmişdir. Cəsarətlə demək olar ki, məşhur alimin təsiri onun öz sahəsinin, yəni etnomusiqişünaslığın mövqeyindən olmuşdu.

Kitabın əvvəlində A.Hüseynovanın təşəkkür etdiyi etnomusiqişünaslar arasında İ.Zemtsovskinin, humanitar elmlər üzrə mütəxəssis Vilhelm Fiermanın adları da çəkilir. Müəllif bu elm sahəsinin digər böyük nümayəndələrindən olmuş Bruno Nettlə (1930-2020) məxsus ideyaları Azərbaycan musiqisinə məntiqi şəkildə tətbiq edir. Nettl, Bruno. *Some Aspects of the History of World Music in the Twentieth Century: Questions, Problems, Concepts* [25]. A.Hüseynova əvvəlcə ABŞ-da mənimsədiyi yeni metodu sadəcə qeyd etmişdirsə, Müqəddimənin sonunda bu cəhəti ciddi arqumentlərlə əsaslandırır: *“Both the subject and object of this book – study of composed music by a non-Western culture – required*

integrating methods and approaches pertaining to both ethnomusicology and musicology". "Qeyri-Avropa mədəniyyətində bəstəkarlıq musiqisinin tədqiqi həm etnomusiqişünaslığa, həm də musiqişünaslığa aid metod və yanaşmalarının inteqrasiyasını tələb edirdi" [17: s. 26].

Az sonra bu fikir bir qədər də davam etdirilir: "*Hence ethnomusicology and musicology become one in the present research, while I also take into account viewpoint from within the culture itself. The purpose is not only to show what Azerbaijanis borrowed from the West to create their national composed music, but also to demonstrate how their findings enriched the panorama of Western forms and styles. My research does more than bring to light accomplishments of Azerbaijani musicians in the field of East-West synthesis. I do hope that my study is not just another chapter in the history of Western music, but one that calls for reevaluation of what the history of music should be*" [17: pp. 26-27]. "Buna görə hazırkı tədqiqatda etnomusiqişünaslıq və musiqişünaslıq vahid bir tama çevrilir, mən həmçinin mədəniyyətin öz daxilindəki baxış bucağını da nəzərə alıram. Məqsəd yalnız milli bəstəkarlıq musiqisinin yaratmaq üçün azərbaycanlıların Qərbdən nəyi götürdüyünü göstərmək deyil, həm də onların tapıntılarının, Qərbin forma və üslubları mənzərəsini necə zənginləşdirdiyini nümayiş etdirməkdir. Mənim tədqiqatım Azərbaycan musiqiçilərinin Şərq-Qərb sintezi sahəsindəki nailiyyətlərinə işıq salmaqdan daha böyükdür. Ümid edirəm ki, araşdırmam sadəcə Qərb musiqisi tarixinin növbəti bir fəslə olmayıb, musiqi tarixi necə olmalıdır (fikrini) yenidən dəyərləndirməyə bir çağırışıdır" [17: s. 26-27].

Bu gün biz Qərb və dünya musiqisini zənginləşdirmək barədə Ü.Hacıbəylinin irsinə müraciət edərkən, dahi bəstəkarın uzaqgörənliyinə bir daha heyran olururuq. "*Azərbaycan türklərinin musiqisi haqqında*" məqaləsində müəllif milli bəstəkarlıq məktəbinə bəşər mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi baxmışdır. Sənətkarın sarsılmaz əqidəsinə görə, "*azad millətin azad sənəti bütün gözəlliyi ilə meydana çıxacaq və çıxıb da millətimizə miləl-mütəmaddinə [yəni, mədəni millətlər – F.X.] ailəsinə daxil olmaq və bu ailənin müsəvi-əlhüquq [bərabər hüquqlu – F.X.] bir əzası bulunmaq haqq və səlahiyyətini qazandıracaq*" [2: s. 35]. Milli bəstəkarlıq məktəbinin ən gözəl nümayəndələri bu fikri əməli surətdə təsdiq etmişdilər-sə, onu elmi arqumentlərlə sübuta yetirib bütün dünyaya tanıtmaq şərəfi A.Hüseynovaya nəsib olmuşdur.

Musiqi mədəniyyətlərinin münasibətləri

Etnomusiqişünaslığın sələfi olmuş müqayisəli musiqişünaslıq mərhələsi (1885) öz adını müvafiq metoddan almışdısa, yeni terminin daxil edilməsindən sonra (1950) hətta ondan da qabaq, vəziyyət dəyişir. Artıq dünya xalqlarının kəşf edilmiş zəngin musiqi materialları *qarşılıqlı müqayisələrdə* deyil (*not in comparison*), əsasən bir-birilə münasibətlərdə (*in relations*) tədqiq olunmağa başlayır. Bu elmin təkamülündə irəli sürülmüş qlobal layihələr (məsələn, dünya xalqlarının musiqi ənənələrini bütün rəngarəngliyi ilə öyrənmək vəzifəsi) bəzən ina-

nılmaz və mümkünsüz görünə də, Qərb alimləri həmin istiqamətdə o qədər parlaq nailiyyətlər əldə edirlər ki, onların mövqeyini Şərqi (Azərbaycanın) musiqi mədəniyyətinə də tətbiq etmək arzusu oyanır.

Yerlərdə işləyib global miqyasda düşünərkən (*locally doing and globally thinking*) məsələ yalnız ağılsız dərəcədə rəngarəng olan dünya musiqi ənənələrinin öyrənilməsi ilə bitmir. Milli mədəniyyətlərin, onların fəvqündə duran musiqi sivilizasiyalarının, müxtəlif irqlərin (məsələn, zəncilərin), qitə və ölkələrin, din və dil qruplarının musiqi münasibətləri də tez-tez elmin predmetinə çevrilir, üstəlik gerçəkliyin digər sahələrini də əhatə edir (tarixi, iqtisadi, siyasi, ictimai-mədəni və s. amillər). Nəticədə meydana gəlmiş bir çox baxış və anlayışlar ilk növbədə etnomusiqişünaslıq elmi tərəfindən tədqiq edilir.

Musiqi mədəniyyətlərinin çeşidli münasibətlər sisteminə uyğun olan anlayış və terminlərdən demək olar hamısına A.Hüseynovanın tədqiqatlarında da rast gəlmək olar: *sintez, sinkretizm, modernizasiya, avropalaşma, qərbəşmə (Westernization), müstəmləkəçilik (colonialism), nativism (doğmalıq), Europeanism* və s. Buna görə də, müəllifin etnomusiqişünaslıq və onunla əlaqədar olan humanitar elmlərə marağ göstərməsi heç də təsadüfi olmamışdır.

A.Hüseynova etnomusiqişünaslığın prinsiplərini mənimsədiyi üçün göstərilən anlayışları doğru-dürüst şəkildə tətbiq edə bilmişdir. Yeri gəlmişkən, tədqiqatçının etnomusiqişünaslıq təfəkkürünü və geniş elmi-bədii maraqlarını onunla etdiyim qısa söhbətlərdən də sezə bilmişəm.

Bir haşiyə: *Çox təəssüf ki, bizim bu barədə daha ətraflı diskussiyalar aparmaq imkanımız olmadı. Daha doğrusu, hələ vaxt var, ay çox, il çox, – deyə fürsəti əldən verdim. İndi onun bütün kitab və məqalələrini tapıb da dərindən müətlə etməkdən başqa çarəmiz yoxdur.*

“*Music of Azerbaijan...*” monoqrafiyasının ədəbiyyat siyahısında göstərilmiş elmi əsərlər və eləcə də, bölməsində anılmış mütəxəssislər arasında görkəmli nəhəng etnomusiqişünaslara (Teodor Levin, İzaliy Zemtsovski, Bruno Nettl və b.) başqalarını da əlavə edək, məsələn, Anna Oldfied, İna Naroditskaya, Lervil və başqaları. Sözsüz ki, A.Hüseynovanın görüşdüyü mütəxəssislərin sayı daha artıq olmuşdur. Bundan başqa, musiqişünasın bir çox layihələrdə pianoçu və ya musiqi kollektivlərinin elmi məsləhətçisi kimi çıxış etməsi də etnomusiqişünaslıqda tez-tez dilə gətirilən iştirakçı müşahidələrini (*participant-observation*) şərtləndirmişdir.

Beləliklə, şərh etməyə çalışdığımız tədqiqat əsəri bəstəkar yaradıcılığına həsr olunsada, milli etnomusiqişünaslıq elminin üföqlərini də həmçinin genişləndirməyə yol açır. O vaxta qədər elmi ədəbiyyatda adətən Azərbaycan etnomusiqişünaslığının əsas sahələri kimi, klassik muğamlar, aşıq musiqi sənəti, xalq mahnıları və oyun havaları, dini musiqi, çalğı alətləri və s. qeyd edilirdi. Bu janrlara, onlardan hər birinin növ şəkillərini, tarixi laylarını, regional xüsusiyyətlərini də əlavə etsək belə, tədqiqat obyektinə yenə də milli mədəniyyət çərçivələrini aşmaz. Nə etməli, bizə yaxın olan Türk və İslam xalqları ənənələrinin müqayisəsinə hazır

olan mütəxəssislərimizi barmaqla saymaq olar (məsələn, F.Baxşəliyev, Ş.İsmayılov, G.Verdiyeva və b.).

Müxtəlif musiqi mədəniyyətlərinin qarşılıqlı münasibətlərinə *Qərb-Şərq musiqi sintezi* məsələsindən başlayaq. Məlum olduğu kimi, Qərb-Şərq musiqi sintezinin Üzeyir Hacıbəyli modeli Azərbaycan bəstəkarlıq sənətinin əsasını təşkil edir: bu barədə nə qədər yazılsa da, yenə də azdır. Bu sintez digər ölkələrdə və musiqi yaradıcılığı sahələrində də özünün göstərmiş və müxtəlif formalarda çıxış etmişdir. “*Azerbaijan is not the only country in which a native tradition has changed in response to Western music, whether as a result of imperialism or globalization*”. “Azərbaycan, ya imperalizmin ya da qloballaşmanın nəticəsi olsun, yerli ənənələri, Qərb musiqisinə cavab olaraq, dəyişmiş olan yeganə ölkə deyil” [17, s. 4]. Ötən əsrin sonlarından başlamış qloballaşma prosesləri Azərbaycana da gəlib çatsa da, müstəmləkəçilik (*colonialism*) keçmiş sovet ideologiyasına zidd olduğu üçün elmin, o cümlədən etnomusiqişünaslığın gündəminə gəlməmiş və indiyə qədər naməlum qalmışdır. Bundan başqa Qərb-Şərq münasibətləri, avropalaşma, vesternizasiya (qərbləşmə) anlayışlarının da elmi tədqiqində qabaqcıl dünya elminin böyük təcrübəsi yaxşı məlumdur və etnomusiqişünasların da diqqətini özünə cəlb edir.

Məşhur ABŞ etnomusiqişünas-alimi Bruno Nettl (1930-2020) bir-birilə qarşılaşan mədəniyyətlərin tərkib hissələrindən və onların qarşılıqlı münasibətlərinin xarakterindən asılı olaraq, müəyyən meyarları tətbiq etməklə müxtəlif sivilizasiyaların musiqi sinkretizmində 3 növ qovuşmanı qeyd edir: “sinkretizm”, qərbləşmə (Westernization) və modernizasiya” [24].

A.Hüseynova B.Nettlə məxsus olan fikirləri belə şərh edir: “Qarşılıqlı vəziyyətində olan iki musiqi sistemi həm rəqabətə davamlı, həm də mərkəzi ünsürə malik olduqda, sinkretizm əmələ gəlir. Qeyri-Vestern musiqi Qərb musiqisinin mərkəzi, lakin rəqabətə davamsız ünsürünə malik olduqda vesternizasiya, mərkəzi olmayan, lakin rəqabətə davamlı ünsürünə malik olduqda modernizasiya əmələ gəlir. Bütün bunlar XX əsrin əvvəllindən Azərbaycan musiqisinin inkişafını başa düşməkdə bir açardır, hərçənd ki, sinkretizm və vesternizasiyanın təsiri daha dərin olmuşdur [17: s. 4]. B.Nettlin izah etdiyi bu anlayışlardan ikisi Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığında da izlənilir. Beləliklə, etnomusiqişünaslıqda mədəniyyətlərin qarşılıqlı münasibətlərinin öyrənilməsi nəticəsində meydana gələn bu görüşlər A.Hüseynova tərəfindən məntiqli şəkildə davam etdirilmişdir. Bu məsələ barədə kitabda görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Aqşin Əlizadənin də münasibəti bildirilir: “*As stated by the composer Agshin Alizade “Hajibeyli’s musical world seems to be produced by, and to belong not only to him but to the entire Azerbaijani nation. It is as if through Hajibeyli, Azerbaijanis had discovered new forms of their own native music*” [17:s.68]. “Bəstəkar Aqşin Əlizadənin iddia etdiyi kimi, Hacıbəyli tərəfindən yaradılmış musiqi dünyası təkcə onun özünə deyil, bütün Azərbaycan

xalqına məxsusdur. Azərbaycanlılar öz doğma musiqisinin yeni formalarını sanki Hacıbəyli vasitəsilə kəşf etdilər” [17; s. 68].

Musiqişünasın əsərində milli mədəniyyətin mahiyyətinə nüfuz edən şəxsi avtobiografiya səhifələrinə və təhsilinə yer verməsi də etnomusiqişünaslıq mövqeyindən maraq doğurur və sosial-mədəni şəraitin onun təlim-tərbiyəsinə təsirini açıqlayır. Belə baxışlar musiqişünasın sözsüz ki, həyat və yaradıcılığının Amerika dövründə formalaşmışdır. Digər tərəfdən tədqiqatçı-alim bu görüşlərdən təkan alıb “*Westernizer*” (Qərb tərəfdarı) və “*Easternizer*” (Şərq tərəfdarı) anlayışlarına da ehtiyac duyur və hər ikisini Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin müəyyən nümayəndələrinə şamil edir. Sözü gedən anlayışlar ciddi musiqi yaradıcılığında müvafiq olaraq, Q.Qarayev və F.Əmirova aid edilsə, mahnı janrında həmin təmayüllərdən birini T.Quliyev və R.Hacıyev, digərini isə S.Rüstəmov təmsil edirlər. “*Azerbaijani songwriters have the same opposition of Easternizers and Westernizers that is found throughout the entire body of Azerbaijani composed music*” [17: p. 199]. *Rustamov was a typical Easternizer in the field of composed song, unlike Guliyev and Hajiyev who had comprehensive experience in the field of Western music and who incorporated Western styles into their compositions*” [17: s.201]. Azərbaycan bəstəkarlıq musiqisinin bütün külliyyatı kimi, Azərbaycan mahnı yazarları arasında da Şərq və Qərb tərəfdarlarının qarşılması var idi [17: p. 199]. (...) Rüstəmov bəstəkar mahnısı sahəsində tipik Şərq tərəfdarı idisə, Quliyev və Hacıyev fərqli olaraq Qərb musiqisi sahəsində ətraflı təcrübəyə malik olub, Qərb üslublarını öz kompozisiyalarına daxil edirdilər” [17: s.201]. Müəllifin fikrincə, digər mahnı ustalarından olmuş E.Sabitoğlunun üslubuna onun musiqi meydanına çıxdığı 1960-cı illər güclü təsir göstərmişdir. Sovet cəmiyyətində şəxsi azadlığın artdığı həmin dövrdə E.Sabitoğlu Azərbaycan mahnı yaradıcılığında yeni estetikanı ortaya qoydu.

Beləliklə, Ü.Hacıbəyliydən sonra Azərbaycan etnomusiqişünaslığının növbəti mərhələsinə (təxminən 1950-1980-ci illərdə) nəzər saldıqda, görürük ki, bu elmdə mütəxəssislərin tədqiqat obyektinə ənənəvi janrlarla əlaqədar olmuşdur. Halbuki Qərb elminin *erkən etnomusiqişünaslıq* adını almış eyni dövrdə tədqiq edilmiş bir sıra mövzular – kimlik və musiqi (*identity and music*), gender və musiqi, musiqi, trance, ekstaz və emosiya, və b. – yerli musiqi anlayışları, musiqinin öyrədilməsi və öyrənilməsi də mövcud idi. A.Hüseynova özünün əsas tədqiqat mövzusu ilə əlaqədar olaraq, yetkin etnomusiqişünaslıqda dolaşan, lakin elmi nəşrlərdə geniş yayılmamış mövzulara üstünlük vermiş, eyni zamanda bəstəkarlıq sənətinin müəyyən aspektlərini də həmin elmin xüsusi metodları ilə araşdırmışdır.

Bildiyimiz kimi, T.Rays yarım əsr ərzində (1960-2010) etnomusiqişünaslıqda fəal şəkildə araşdırılmış mövzulardan öz kitabında bəhs etmişdir [26]. Lakin nə onların arasında, nə də növbəti onillik ərzində bəstəkarlıqla bağlı olan etnomusiqişünaslıq məsələləri etnomusiqişünaslıqda magistral yola çıxmamışdır. Deməli, A.Hüseynovanın tədqiq etdiyi bir sıra mövzular (məsələn, pop, estrada, caz) bu

fənnə daha əvvəllər daxil edilmişdisə, bəstəkarlıq sənətinin etno-sayağı baxış bizdə olduğu kimi, dünya elmində də yenidir və monoqrafiyaya göstərilən elmi marağı izah edir.

Tarixi etnomusiqişünaslıq

XXI əsrin etnomusiqişünaslıq elmində tarixi mövzular da müəyyən yer tutmağa başlamışdır. Məşhur ABŞ etnomusiqişünas alimi T.Rice *“Ethnomusicology. A Very Short Introduction”* adlı kitabında özünün həmkarlarına həm qədim, həm də müasir musiqi tarixini yazmağı tövsiyə edir [26]. Bu istiqamətin rüşeymləri ötən əsrin ikinci yarısında baş qaldırmışdır. Məlum olduğu kimi, artıq o dövrdə musiqişünaslıq və etnomusiqişünaslıq müstəqil və fərqli elm sahələrinə çevrilmiş, daha sonralar onların tarixi bölmələri arasında da müvafiq fərqlər əmələ gəlmişdir. Qərbin və bəzən Rusiyanın alimləri etnomusiqişünasların tarixi vəzifələrindən kifayət qədər bəhs etmiş və məsələ bir çox mədəniyyətlərdə uğurla öyrənilmişdir [27; 9]. Həmin mövzu Azərbaycan musiqi elmində hələ xüsusi şəkildə araşdırılmasa da, gərək ki, bu və ya başqa dərəcədə toxunulmuşdur. A.Hüseynova tədqiqat əsərində etnosayağı musiqi tarixinin bir sıra səhifələrinə kifayət qədər yer ayırmışdır. Əvvəlcə, gəlin bu istiqamətin təşəkkülü prosesini qısaca işıqlandırmağa çalışaq.

Etnomusiqişünaslıq elmi başlıca metodu ilə əlaqədar musiqi tarixinə qarşı öz münasibətini dəyişmişdir. Bu barədə C.Blekinq, B.Nettl, İ.Zemtsovski, T.Rays, D.Hebert, Mc.Colum kimi bir sıra tanınmış mütəxəssislərin fikirlərini yada salmaq olar. Elm sahəsinin ilhamlı tədqiqatçılarından biri olmuş Con Blekinq *John Blacking* (1928-1990) məşhur *“How Musical is Man?”* (1973) adlı kitabında yazmışdır: *“I believe that ethnomusicology should be more than a branch of orthodox musicology concerned with the “exotic” and “folk” music. It could pioneer new ways of analyzing music and music history”* *“Mən əminəm ki, etnomusiqişünaslıq “ekzotik” və “folklor” musiqisi ilə maraqlanan ortodoks musiqişünaslığın bir qolundan daha geniş olmalıdır. O, musiqini və musiqi tarixini (qaraltma bizimdir F.X.) təhlil etməyin yeni yollarını başlada bilər”* [25, s. 2]. Düz on il sonra (1983) Bruno Nettl *“Study of Ethnomusicology. Twenty-nine Concepts and Issues”* kitabında yazır: *“Mənə elə gəlir ki, etnomusiqişünaslığın dəyəri və başlıca töhfəsi öz mahiyyəti və geniş mənası etibarilə tarixilikdədir (historical)”* [25; p. 11].

İ.Zemtsovski tarixi musiqişünaslıqda yazılı bəstəkarlıq sənətinin daha geniş yer tutduğunu qeyd edərək yazır *“He пора ли подойти, наконец, ко всей письменной традиции с позиций устной и написать новую историю музыки с позиций этномызыкального знания”* *“Nəhayət, bütün yazılı ənənələrə şifahilik mövqeyindən yanaşaraq yeni musiqi tarixini etnomusiqişünaslıq mövqeyindən yazmağın vaxtı yetişməyibmi?”* (14; c. 11). Tarixi etnomusiqişünaslıq barədə D.Hebert və Mak Kolum böyük bir kitab da nəşr etdirmişdirlər [27: 9].

Etnomusiqişünaslar yalnız musiqi nümunələrini deyil, sədaların ictimai-mədəni kontekstini də ciddi şəkildə öyrənirlər. Buna görə də, onlar üçün tarix yalnız səslənən artefaktlardan, üslub və cərəyanlardan deyil, həmin hadisələri meydana

gətirən mədəni şəraitdən başlayır. Bu səbəbdən etnomusiqişünaslığın musiqi tarixini yazmaq vəzifələri də mövcuddur. Timoti Raysın bir fikri maraq doğurur. “*They excavate the past to illuminate the present time of a musical tradition*”. “Onlar (etnomusiqişünaslar – F.X.) musiqi ənənəsinin indiki həyatını işıqlandırmıqdan ötrü keçmiş qazıb üzə çıxarırlar” [26: s. 91].

Məsələn, Azərbaycan musiqi tarixindən bir məşhur fakta müraciət edək. Əgər musiqi tarixçiləri milli bəstəkarlıq məktəbinin yaranışını “Leyli və Məcnun” operasının tamaşaya qoyulduğu ildən (1908) başlayırlarsa, A.Hüseynova tarixi etnomusiqişünaslığın prinsiplərinə əməl edərək, Qərb və Şərq musiqi sintezini öyrənmək üçün bir əsr əvvələ, XIX əsrə baş vurur. Məhz həmin əsrdə Azərbaycanın Rusiyaya birləşdirilməsi və daha sonra baş vermiş Bakı neft sənayesinin sürətli inkişafı kimi tarixi hadisələrin nəticəsində Qərb və Şərq mədəniyyətləri bir-birilə qarşılaşmış oldular, onların sintezi üçün zəmin yarandı. Eyni kitabda musiqimizin iki başlıca qolunun – muğam və aşıq sənətinin təşəkkülü və inkişafı da böyük tarixi-mədəni səbəblərlə izah edilir.

Müəllif müasirliyi doğru-düzgün anlamaq üçün daha qədim uzaq dövrlərə də baş vurur, ərəb, fars, türklərin hökmranlığını nəzərdən keçirir və tarixi hadisələrin musiqidə inikasını açıqlayır. Şəhər mədəniyyətinin məhsulu olan **klassik muğam sənəti** ərəb-fars musiqi sisteminə aiddirsə, **ozan-aşıq sənəti** Çindən Balkanlara qədər uzanan və geniş ərazilərdə yaşayan Türk ruhunun təcəssümü kimi təqdim olunur.

Bundan başqa, Azərbaycan musiqisində millilik və Şərq-Qərb musiqi münasibətlərinin əsası XIX əsrdə qoyulduğu üçün müəllif son iki əsrdə baş vermiş prosesləri izləyir və onları 4 mərhələyə ayırır.

1. Çar Rusiyası (1813-1918);
2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920);
3. Sovet dövrü (1920-1991);
4. Dövlət müstəqilliyinin bərpa olunması (1991-2016).

XIX-XXI əsrlərin Azərbaycan tarixindən danışarkən daha iki kontekst – Zaqafqaziya və Mərkəzi Asiya xalqları ilə mədəni münasibətlər kimi mürəkkəb məsələ işıqlandırılır. “*Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera*” monoqrafiyası xeyli dərəcədə tarixilik prinsipləri ilə aşılınmış və böyük zaman dövrlərini əhatə edir. A.Hüseynova Azərbaycanda musiqi milliliyi (*nationalism*) və Qərb-Şərq musiqi sinkretizminin fəaliyyət göstərdiyi son iki əsrdən başqa, dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra gözlərimizin qabağında baş verən müasir hadisələri mənalandırır, onların mahiyyətinə nüfuz etməyə çalışır.

Kütləvi mahnı, pop-estrada və caz etnomüzikoloji müstəvidə

1960-1970-ci illərdən etibarən etnomusiqişünaslıqda işlənən və sonradan onun daxilində ayrıca bir istiqamətə çevrilən *populyar, estrada və jazz* musiqisi də A.Hüseynovanın diqqətindən yayınmamış və o, həmin musiqi janrlarına da eyni mövqedən yanaşmışdır. Bu sahənin özəllikləri barədə öz münasibətini bildiren

tədqiqatçı elmə yeni mövzular gətirmiş, Azərbaycanda və qonşu ölkələrdə (məsələn, İranda və Türkiyədə) yüngül musiqi növlərinin rəğbət qazanmasını izah etmişdir. Ölkəmizdə bu növlərin vəziyyətinə təsir göstərən amillər sırasında Avropa tipli bəstəkarlıq məktəbinin yaradılmasını və ifaçı kadrları hazırlayan musiqi təhsili sisteminin fəaliyyətini qeyd etmək lazımdır.

Qeyd olunan növlər (caz istisna olmaqla) Azərbaycanda hələ az öyrənilmişdir. Bütün bu sahələrdə A.Hüseynovanın yeni cığırılar açdığını söyləmək olar. Hər halda onun tətbiq etdiyi metodlar etnomusiqişünaslıqla birbaşa əlaqədardır.

Bundan başqa, XX əsrin birinci yarısından meydana çıxmış sovet kütləvi mahnıları, yüngül musiqinin tarixi məsələsini də Azərbaycan etnomusiqişünaslığına gətirən Aida Hüseynova olmuşdur. Müəyyən səbəblərdən yalnız Sovet musiqi elmində işlənən *estrada musiqisi* termini monoqrafiyada dünya elmi kontekstində işıqlandırılır. Azərbaycan tədqiqatçısı geniş mənaya malik olan *estrada sənəti* termininin ən bariz təzahürünü mahnı janrında görmüşdür: “Sovet dövrünün estrada mahnıları Qərbə məxsus olan rok və popun yüngül versiyası idi, bu mahnılar patriotik, romantik, yumoristik ruhu ifadə edən və səciyyəvi olaraq şən, gümrah şeirlərə malik idi”. “*Soviet era estrada songs were a lighter version of Western rock and pop, and these songs characteristically had cheerful lyrics expressing patriotic, romantic or humorous sentiments*” [17: p.197].

Olduqca maraqlıdır ki, musiqişünas-alim bəstəkarlıq sənətinə, musiqi tarixinə, populyar estrada və caz musiqisinə də müvafiq metodları tətbiq etmiş, beləliklə də, milli etnomusiqişünaslıq elminə yeni mövzuları gətirmişdir. A.Hüseynovanın kitabı *Azərbaycanda cazın* etnomüzikoloji tarixi səhifələrini də işıqlandırır. Belə ki, caza həsr olunmuş 8-ci fəsildə müəllif göstərir ki, Azərbaycan paytaxtında müvafiq mühitin yaranmasında, ən azından bu növün mövcudluğu barədə təsəvvürlərin oyanmasında sözsüz ki, müəyyən rol oynamışdı. Bakıda caz konsertləri kafe və restoranlarda keçirilmiş, hərbi dəniz donanmasında da müvafiq fəaliyyətlər başlamışdı. Kitabın bütün bu səhifələri də musiqi tarixini etno-sayağı yazmaq səylərini göstərir. XIX əsrin sonlarından Bakının musiqi həyatında görünən caz ifaçıları Sovet hakimiyyətinin ilk illərində dövlətin nəzarətindən uzaq idilər. A.Hüseynovanın fikrincə, gənc sosialist dövlətinin xeyli dərəcədə mühüm qayğıları şəraitində növbə hələ caza çatmamışdı.

Beləliklə, Azərbaycan caz sənətinin tarixən formalaşması da onu yetişdirən daha əvvəlki dövrün ictimai-mədəni həyatından başlamış, dünyanın “neft paytaxtı” kimi tanınmış Bakı şəhərində klassik musiqiçilərlə yanaşı caz ustalarının da çıxışları qeyd edilmişdir. Bir çox Şərq ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da caz musiqisinin təbliğində buraya qastrola gəlmiş xarici musiqiçilərin rolu olmuşdur. Bu sənətin ölkəmizdəki ilk qədəmləri də Azərbaycan caz musiqisinin erkən dövrü və ya ən azından ilkin müqəddəm şərtlərindən biri kimi diqqətə layiqdir.

Məsələn, Bakıda canlı caz ifalarının bir məkanı haqqında oxuyuruq: “*The Chat Sauvage Theater opened in Baku in 1922, and its shows featured live jazz*

music. Several jazz orchestras formed in Azerbaijan's capital city. Some, such as Caspian Marine, were linked to the military, and others played at movie theatres”. Chat Sauvage Teatrı Bakıda 1922-ci ildə açılmışdı və onun şouları canlı caz musiqisi ilə əlamətdar idilər. Azərbaycanın paytaxt şəhərində bir neçə caz orkestri təşkil olunmuşdu. Bəziləri, məsələn Caspian Marine (Xəzər Dənizçiliyi) hərbiyyəyə bağlı idi, başqaları kino-teatrlarda çalırdılar” [17: s. 220].

A.Hüseynova müstəqillik dövrünün dördüdə bir əsrlik tarixi ərzində (1991-2016) xarici etnomusiqişünaslığının “Qərbləşmə” (*Westernization*) və “Avropalaşma” (*Europeanization*) terminlərinə müraciət edir, onların təfsirində yenə də Teodor Levinin fikirlərinə əsaslanır.

Bütün bu mülahizələrə yekun vurub demək olar ki, musiqişünaslıq və etnomusiqişünaslıq müstəqil elm sahələri olsalar da, onların münasibətləri, gələcəkdə bir-birinə yaxınlaşması və birləşməsi imkanları da mütəxəssisləri ciddi düşündürür. Bu baxımdan bəzi tədqiqatçılarda hər iki elm sahəsinin mövcudluğu və müəyyən münasibətləri də istisna edilmir.

Beləliklə, elmi yaradıcılığını milli bəstəkarlıq sənətinin tədqiqatçısı kimi davam etdirmiş A.Hüseynova sonra da elə həmin sahəni israrla genişləndirib daha dərinləndən və hərtərəfli şəkildə əhatə edə bilmişdi. Azərbaycanda etnomusiqişünaslığın elmi maraqları uzun müddət şifahi ənənəli xalq və professional musiqinin müəyyən bir janrlarına və ya çalğı alətlərinə istiqamətlənmişdirsə, Qərb ölkələrinin bəzi elmi təmayülləri bəstəkarlıq sənətini də eyni mövqedən öyrənməyə gətirib çıxarmışdır.

Həyatının ABŞ dövründə A.Hüseynova yetkin etnomusiqişünaslıq üçün səciyyəvi olan mövzularla qarşılaşır və tədricən onları mənimsəyərək yeni metodlarla tədqiq etməyə başlayır. Bu cərəyanlara populyar-estrada və caz musiqisi, habelə bəzi *hibridləşmə* hadisələri də daxildir. Bundan başqa A.Qasımovun ənənəvi ifaçılıq üslubundan novatorluğa doğru cəsarətlə keçməsi, eləcə də, Qərb musiqiçiləri ilə birgə layihələrdə yeni sintez və hibridləşməyə nail olması da musiqişünas alimin maraqlarını özünə cəlb edirdi.

A.Hüseynova dünya şöhrətli Azərbaycan xanəndəsi A.Qasımovun ABŞ-ın məşhur Silk Road Ensemble İpək Yolu Amsambli (rəhbəri Yo-Yo-Ma) və Kronos Kvartet (bədi rəhbəri David Harrington) ilə gerçəkləşdirdiyi musiqi layihələrini təhlil edərkən, şübhəsiz ki, yenə də etnomusiqişünaslıq elminə müraciət etməli olmuşdu. Musiqişünas birinci layihənin iştirakçılarından olmuş, ikincisində isə sadəcə məşqləri izləmiş və musiqiçilərlə daima ünsiyyət əlaqələri saxlamışdı.

Kitabın Epiloq hissəsində musiqişünas qeyri-adi yaradıcılıq məhsulunu və ifaçıların məharətini dəqiq şərh edir, Musiqinin həm üslub xüsusiyyətlərinin, həm də ifaçılıq təcəssümünün təhlilləri bütövlükdə A.Hüseynovaya məxsusdur və bundan ötrü müəllif fərdi metodoloji yanaşmadan faydalanmış, yəni musiqişünaslıq və etnomusiqişünaslıq üsullarının sıx vəhdət halında birləşdirmişdir. “Həqiqətən Kronos Kvarteti ilə Alim Qasımovun əməkdaşlığı iki müxtəlif musiqi ənənə-

sinin fərdi və bənzərsiz əlamətlərini saxlamaqla bərabər bir-birinin mənəvi, estetik dünyasını gücləndirib tamamlamasının canlı bir təcəssümüdür” [17: s. 272].

Sonda bir ümumiləşdirici fikir vurğulanır: improvizə və notla çalğının, Şərq və Qərb musiqi tembrlərinin, modal və tonal sistemlərin, nəhayət ifa üslublarının vəhdəti, XX əsrin əvəllərində yaradılmış Şərq-Qərb musiqi sintezinin davam etdirilməsi deməkdir.

Yekun. Aida Hüseynovanın “*Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera*” monoqrafiyası Azərbaycanın “əla bəstəkarlıq məktəbini” (D.Şostakoviç) bütün dünyada tədqiq və təbliğ etməklə yanaşı respublikamızda həm musiqişünaslıq, həm də etnomusiqişünaslıq sahələrinin inkişafı baxımından da yüksək qiymətləndirilə bilər. Sonuncu sahənin inkişafında Qərb alimləri ilə ünsiyyət və əməkdaşlıq əlaqələrinin xüsusilə böyük və dəyərdim ki, tarixi rolu oldu.

Əsası ötən əsrin ilk yarısında qoyulmuş Azərbaycan etnomusiqişünaslıq elminin 1980-ci illərdə yenidən dirçəldilməsində Rusiya mütəxəssislərinin əhəmiyyəti olmuşdursa, növbəti inkişaf mərhələsi Qərb alimlərinin nailiyyətləri ilə bağlı olmalı idi. İndiyə qədər həmin nailiyyətlərə az müraciət edilmiş, yalnız bəziləri (S.Bağirova, F.Xalıqzadə və b.) onlarla tanış olub imkan daxilində faydalanmışdır. A.Hüseynovanın əsərləri isə, xüsusilə “*Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera*” monoqrafiyası daha irəli gedərək etnomusiqişünaslığın yaradıcıları olan Qərb (Avropa və Şimali Amerika) tədqiqatçılarının təfəkkürü ilə bilavasitə inteqrasiya olunmuşdur.

A.Hüseynova müstəqillik dövrünün dördü bir əsrlik tarixi ərzində (1991-2016) xarici etnomusiqişünaslığın “Qərbləşmə” (*Westernization*) və “Avropalaşma” (“*Europeanization*”) terminlərinə müraciət edir, onların təfsirində yenə də Teodor Levinin fikirlərinə əsaslanır. Azərbaycan musiqi elmində olan müəyyən “ağ ləkələrin” aradan qaldırılmasında da sözü gedən kitabın əhəmiyyəti böyükdür. Belə ki, təxminən 1980-ci illərdə “etnomusiqişünaslıq” terminin Sovet və o cümlədən Azərbaycan elminə gətirilməsi nəticəsində alimlərimizin və ilk növbədə Üzeyir bəy Hacıbəylinin elmi irsi yenidən dəyərləndirilməyə başladı.

Digər tərəfdən etnomusiqişünaslıq fikrinin inkişafında hələlik həll olunmayan məsələlər də üzə çıxdı. Məsələn, Ü.Hacıbəyli irsinin araşdırılması nəticəsində “milli musiqişünaslığın banisi” ifadəsi “milli etnomusiqişünaslığın banisi” ilə əvəz olundu. Nəticədə dahi bəstəkarın musiqişünaslıq fəaliyyəti nəzərdən qaçmış oldu və az qala unuduldu.!? Milli musiqi elminin hər bir istiqaməti bəstəkarın adı ilə bağlı olduğu halda, musiqişünaslıq elmi onun fəaliyyətindən yan keçə bilərmi? Ü.Hacıbəyli ən azından P.Çaykovski M.Maqomayev, R.Qliyer, A.Zeynallı və başqa bəstəkarların əsərlərini düzgün qiymətləndirmişdir. Bundan başqa muğamla operanın və bütövlükdə Şərqlə Qərbin üzvi musiqi sintezini yaradarkən klassik Avropa musiqisini də həmçinin, dərinlən öyrənmiş, beləliklə də musiqişünaslıq elminə də kifayət qədər bələd olmuşdur.

Bundan dolayı hesab edirik ki, bu gün Azərbaycan musiqi elmində *musiqişünaslıqla etnomusiqişünaslığın* qarşılıqlı münasibətləri nəzəri cəhətdən ciddi şəkildə işlənilməlidir. Etnomusiqişünaslıqla musiqi folklorşünaslığını ayıran cəhətlər tədqiq edilmişdirsə də, (H.Adıgözəlzadə) bu gün elmi sahələrin təfsirində rəy ixtilafı və bəzi ziddiyyətli fikirlər də söylənilir. Azərbaycan elmində musiqişünaslıq və etnomusiqişünaslıq elmlərinin vəhdət halında birləşməsi baxımından A.Hüseynovanın “Azərbaycan musiqisi haqqında Amerika kitabında” ifadəsini tapmış fikirlər mühüm əhəmiyyətə malikdir. Alimin işlədiyi yeni metod iki elmin birləşməsi kimi təqdim olunmuş və başqa alimlərimizin yaradıcılığında da özünü göstərə bilər.

ƏDƏBİYYAT:

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan etnomusiqişünaslığı. 1921-2021-ci illər. Bakı Musiqi Akademiyası. 2021, 592 s.
2. Hacıbəyli Ü.Ə. Azərbaycan türklərinin musiqisi haqqında. Tərtibçi, Ön sözün və lüğətin müəllifi F.Ş.Əliyeva. B.: Adiloğlu, 2005, 75 s.
3. Hacıbəyli Ü.Ə. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. B.: 2010, 154 s.
4. Hüseynova A.N. Musiqi səmimiyyəti məbədi. Musiqi ensiklopediyası. B.: Ayna, 2001, 94 s.
5. Hüseynova A.N. Alim Qasimovun muğam ifalarında semantika, melodik məzmun və struktur. Musiqişünasların II Beynəlxalq “Muğam aləmi” simpoziumu. Materiallar. B.: Sərq- Qərb, 2011, p.99-104
6. Bədəlbəyli F.Ş. Məqalələr və müsahibələr. B.: Gapp.Poligraf, 1997 (Co-editor A.Hüseynova), 82 s.
7. Hüseynova L.Ş. Amerikada çağdaş Azərbaycan musiqisi haqqında dərc edilmiş ilk elmi monoqrafiya. // “Konservatoriya” jurnalı, 2016, № 2, s. 9-10
8. Xalızadə F.X. Etnomusiqişünaslar üçün dəyərli təlimat. // “Konservatoriya” jurnalı, 2022, № 1, s. 50-65
9. Xalızadə F.X. Tarixi etnomusiqişünaslıq haqqında ilk böyük kitab. // “Konservatoriya” jurnalı, 2016, № 2, s. 46-51

Rus dilində

10. Адигезалзаде Г.А. Становление и развитие этномузыкального знания в Азербайджане. Б.: 2008, 308 с.
11. Гусейнова А.Н. К проблеме становления азербайджанского композиторского стиля в творчестве Узеира Гаджибекова и Муслима Магомаева. (“Üzeyir Hacıbəyli və Müslüm Maqomayevin yaradıcılığında Azərbaycan bəstəkarlıq üslubunun təşəkkülü probleminə dair”).
12. Гусейнова А.Н. Муслим Магомаев. Оперное творчество. Б.: Azərbaycan Qadını, 1997.
13. Гусейнова А.Н. Франгиз Али-заде. Слияние миров. // Х. Ордуханова. Франгиз Али-заде. Пересечения Востока и Запада. Баку, 2014, с. 27-41
14. Земцовский И.И. Апология слуха // «Музыкальная Академия», 2001, №1, с. 1-12

İngilis dilində

15. Blacking, Jhon. How Musical is Man? (Musiqi qabiliyyəti necə də bəşəridir?) University of Washington Press, Seatle and London, 1973, 116 p.
16. Huseynova A.N. Azerbaijani Mugham Opera: Challenge of the East – (Azərbaycan muğam operası: Şərqdən bir çağırış). In Sysoev, Pavel ed. *Identity, Culture, Language Teaching*. University of Iowa. Center for Russian, East European and Eurasian Studies. P. 60-67.
17. Huseynova A.N. Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera. (Azərbaycan musiqisi: muğamdan operaya doğru). Indiana University Press, 2016, 327 p.
18. The 20th Century Azerbaijani Musical Theatre: Synthesis of the East and West Traditions” (XX əsr Azərbaycan musiqili teatri. Şərq və Qərb ənənələrinin sintezi”) In the Seventh Annual Eurasian Studies conference. Abstracts of Papers. Indiana University, 2000, 6-7 s.
19. Huseynova A.N. The Heart of the Tenth Symphony (Onuncu simfoniyanın özəyi). In *DSCJ Journal*. 2002, No.17, July, 38-40.
20. Huseynova A.N. New Imagines of Azerbaijani Mugham in the 20th Century. Music of the Central Asia. Agha Khan Foundation. P. 304-310
21. The 20th century Azerbaijani Musical Theatre: Synthesis of the East and West Traditions (XX əsr Azərbaycan musiqili teatri: Şərq və Qərb ənənələrinin sintezi). In *The Seventh Annual Central Eurasian Studies Conference Abstracts of Papers*. Indiana University. 2000, 6-76.
22. Huseynova, Aida. Selected Publications (Seçilmiş nəşrlər) 2 p. (Hand-writing in print)
23. Merriam, P. Alan. Anthropology of Music (Musiqinin antropologiyası). Evanston II., Northwestern University Press, 1964, 376 p.
24. Nettl, Bruno. Some Aspects of the History of World Music in the Twentieth Century: Questions, Problems, Concepts. *Ethnomusicology*. 22, No, 1 (1978): 134
25. Nettl, Bruno. Study of Ethnomusicology. Twenty-nine Issues and Concepts (Etnomusiqişünaslığın tədqiqi. İyirmi doqquz məsələ və anlayış). Urbana. II., University of Illinois Press, 1983, 514 p.
26. Rice, Timothy. Ethnomusicology. A Very Short Introduction. (Etnomusiqişünaslıq. Çox qısa Müqəddimə) Oxford, 2014, 151 p.
27. Theory and Method of Historical Ethnomusicology (Tarixi etnomusiqişünaslığın nəzəriyyəsi və metodu). Edited by Jonathan Mc.Collum and David G.Hebert. Foreword by Keith Howard. LEXINGTON BOOKS. Lanham-Boudler. New-York-London, 2014, 411 p.

Fattah KHALIG-ZADE

Ph.D. Doctor on Art Sciences, professor of ANC

ON THE METHODOLOGICAL ISSUES IN AIDA HUSEYNOVA’S MUSIC RESEARCHES

Summary: *PhD Aida Huseynova (1964-2022), one of renown representatives of the modern Azerbaijani musicological school, had a brilliant scientific achievements and international reputation. As a highly educated musicologist and pianist she worked out a unique way of thinking and methodology, spending her successful career both in the homeland and abroad, mostly in the United States. Great endeavors made her to work enthusiastically, always enriching her knowledges and improving methodological approaches. This article is aimed to reveal ethnomusicological trends of Aida Huseynova’s works, and primarily those of the monographic book Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera. Unity of musicology and ethnomusicology is able to open the further perspectives and may be applied to the composed music schools of other Non-European cultures.*

Keywords: *musicology, ethnomusicology, mugham, opera, East-West syncretism, composed music, world music, methodology, tradition*

Фаттах ХАЛЫК-ЗАДЕ

Доктор философии по искусствознанию
профессор АНК

О МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ВОПРОСАХ В МУЗЫКАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ АИДЫ ГУСЕЙНОВОЙ

Резюме: *Аида Гусейнова (1964-2022) – один из ярких представителей современного азербайджанского музыкознания, своими блестящими научными исследованиями добилась широкого международного признания. Получив прекрасное образование в классах специального фортепиано и музыкознания, она успешно работала на Родине и США. А.Гусейновой удалось выработать совершенную научную методологию в исследованиях, посвященных синтезу музыкальных культур Востока и Запада в творчестве азербайджанских композиторов, отдельным вопросам исторического этномузыкознания. Целью настоящей статьи является выявление этномузыковедческих тенденций в монографии Music of Azerbaijan: from Mugham to Opera (2016), которые в сочетании с музыковедческими методами открывают новые перспективы в исследованиях других неевропейских композиторских школ.*

Ключевые слова: *музыкознание, этномузыкознание, мугам, опера, композиторское творчество, синтез музыки Востока и Запада, мировая музыка, методология, традиция*

Rəyçilər: *sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Lalə Hüseynova
sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Ülker Əliyeva*